Керівникові Секретаріату
Конституційного Суду України
Віктору БЕСЧАСТНОМУ

Шановний Вікторе Миколайовичу!

У провадженні Конституційного Суду України перебуває справа за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 1 частини першої статті 40 Закону України „Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування" від 23 вересня 1999 року № 1105–XIV (далі – Закон № 1105).

Відповідно до статті 59 Закону України „Про Конституційний Суд України" та § 43 Регламенту Конституційного Суду України для забезпечення повного й об'єктивного розгляду справи прошу Вас доручити відповідним підрозділам Секретаріату Конституційного Суду України підготувати аналітичну довідку щодо:

- складників права на соціальний захист у міжнародних документах;
- складників права на соціальний захист у практиці Європейського суду з прав людини, європейських конституційних судів в аспекті того, чи „соціальний захист" застрахованих осіб охоплює соціальні виплати, соціальні послуги.

Прошу підготувати аналітичну довідку до 30 вересня 2024 року.

З повагою
суддя-доповідач **Віктор КИЧУН**

Конституційний Суд України
21/3525 від 12.09.2024

Судді Конституційного
Суду України

Віктору КИЧУНУ

Шановний Вікторе Івановичу!

На Ваше доручення від 12 вересня 2024 року (вх. № 21/3525) Управлінням порівняльно-правового аналізу Правового департаменту Секретаріату Конституційного Суду України підготовлено аналітичну довідку щодо складників права на соціальний захист у міжнародних документах та складників права на соціальний захист у практиці Європейського суду з прав людини, європейських конституційних судів в аспекті того, чи „соціальний захист" застрахованих осіб охоплює соціальні виплати, соціальні послуги.

Додаток: аналітична довідка на 18 стор.

З повагою

керівник Секретаріату
Конституційного Суду України **Віктор БЕСЧАСТНИЙ**

Конституційний Суд України
21/3825 від 30.09.2024

Аналітична довідка

щодо складників права на соціальний захист у міжнародних документах та складників права на соціальний захист у практиці Європейського суду з прав людини, європейських конституційних судів в аспекті того, чи „соціальний захист“ застрахованих осіб охоплює соціальні виплати, соціальні послуги

1. Складники права на соціальний захист у міжнародних документах

Термін „соціальне забезпечення“ (*social security*) отримав своє започаткування в документах Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН). Зокрема, стаття 22 Усесвітньої декларації прав людини 1948 року визначає право на соціальне забезпечення *(right to social security, droit à la sécurité sociale*)[1]. Пізніше в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 року[2] було дещо деталізовано вищевказане право - право кожної людини на соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування.

Договірні органи ООН ухвалили до Міжнародного пакта про економічні, соціальні і культурні права 1966 року Загальний коментар № 19 Право на соціальний захист (стаття 9), в якому «право на соціальне забезпечення охоплює право на доступ до благ, будь то в грошовому чи натуральному вигляді, та володіння ними без дискримінації з метою забезпечення захисту, зокрема, у разі: a) відсутності трудового доходу через хворобу, інвалідність, вагітність та пологи, виробничої травми, безробіття, настання старості чи смерті будь-якого члена сім'ї; b) недоступність медичних послуг через їх високу вартість; c) відсутність достатнього розміру сімейної допомоги, зокрема на дітей та дорослих утриманців.»[3]

Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав (CESCR) у вищевказаному Загальному коментарі виділяє дев'ять сфер соціального забезпечення: «система соціального забезпечення повинна охоплювати нижченаведені дев'ять основних аспектів соціального забезпечення. охорона здоров'я; хвороби; старість; безробіття; виробничий травматизм; допомога сім'ї та дітям; материнство; інвалідність»[4]

Міжнародно-правова еволюція термінів «соціальний захист» і «соціальне забезпечення» свідчить про розуміння соціальне забезпечення як захисту від неотримання доходів через безробіття, хворобу чи материнство, в той же час, соціальний захист охоплює всі форми соціального

---

[1] Universal Declaration of Human Rights, Усесвітня декларація прав людини 1948 року // URL: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/2021/03/udhr.pdf; https://www.ohchr.org/en/human-rights/universal-declaration/translations/ukrainian-ukrayinska

[2] International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права // URL: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1976/01/19760103%2009-57%20PM/Ch_IV_03.pdf; https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_042#Text

[3] General Comment № 19: The right to social security (art. 9), Committee on economic, social and cultural rights, Thirty-ninth session 5-23 November 2007 // URL: https://digitallibrary.un.org/record/618890?v=pdf

[4] Там само.

Конституційний Суд України
21/3825 від 30.09.2024

забезпечення, а також включає стратегії та програми, які допомагають забезпечити мінімальний рівень засобів до існування (зокрема, адекватний рівень життя, який включає право на їжу, житло, воду та санітарію), медичних послуг і догляду[5].

У 2015 році Комітетом ООН з економічних, соціальних і культурних прав було зроблена Заява «Мінімальний рівень соціального захисту: істотний елемент права на соціальне забезпечення та цілей сталого розвитку»: «визначення права на соціальне забезпечення, що міститься в Загальному коментарі № 19, стосується трьох основних елементів: (a) концепція соціального забезпечення як права людини та економічної та соціальної необхідності для розвитку та прогресу; (b) підтвердження перерозподільного характеру соціального забезпечення та його ролі у сприянні соціальному залученню; (c) загальна та головна відповідальність держави за реалізацію права на соціальне забезпечення.» [6]

Базуючись на положеннях Конвенції про мінімальні стандарти соціального забезпечення 1952 року (№ 102)[7], Генеральна конференція Міжнародної організації праці (МОП) в своїй рекомендації запропонувала запровадити «мінімальні рівні соціального захисту»: «Мінімальні рівні соціального захисту …повинні включати, як мінімум, такі основні соціальні гарантії:

a) доступ до національно встановлених видів товарів та послуг, що становлять найважливіші медичні послуги, у тому числі з охорони материнства, що відповідають критеріям наявності, доступності, прийнятності та якості;

b) основні гарантовані доходи на дітей, не нижчі за національно встановлений мінімальний рівень, що дозволяють забезпечити доступ до харчування, освіти, догляду та будь-яких інших необхідних товарів і послуг;

c) основні гарантовані доходи, не нижчі від національно встановленого мінімального рівня, для осіб економічно активного віку, нездатних отримувати достатній дохід, зокрема, внаслідок хвороби, безробіття, вагітності та пологів та втрати працездатності;

d) основні гарантовані доходи, не нижчі від національно встановленого мінімального рівня, для осіб похилого віку»[8].

Управління Верховного комісара з прав людини (УВКПЛ, *OHCHR*) визначає основні елементи права на соціальне забезпечення[9]:

---

[5] Наприклад, стаття 3 Протоколу до Африканської хартії прав людини і народів щодо прав громадян на соціальний захист і соціальне забезпечення / Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Citizens to Social Protection and Social Security // URL: https://au.int/sites/default/files/treaties/42736-treaty-PROTOCOL_TO_THE_AFCHPR_ON_THE_RIGHTS_ON_CITIZEN_TO_SOCIAL_PROTECTION_AND_SECURITY_E.pdf

[6] Statement by the Committee on Economic, Social and Cultural Rights Social protection floors: an essential element of the right to social security and of the sustainable development goals // URL: https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=4slQ6QSmlBEDzFEovLCuW1AVC1NkPsgUedPlF1vfPMJvHEXEU4Khj3y6ylNSyq8u5n%2Ba%2BgVU%2FQRd1%2BntxmQe%2BeWynffCas%2FNSBp%2Bf2U0tNs0CiwKxDPx8dBbFO50SIXs

[7] Social Security (Minimum Standards) Convention, 1952 (№ 102) // URL: https://normlex.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312247:NO

[8] Social Protection Floors Recommendation, 2012 (№ 202) // URL: https://normlex.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:3065524https://normlex.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:3065524

[9] URL: https://www.ohchr.org/en/social-security

– Наявність (*Availability*): відповідно до національного законодавства має існувати система соціального забезпечення, щоб забезпечити ефективне адміністрування та нагляд за виплатами.

– Достатність (*Adequacy*): допомога, як у грошовій, так і в натуральній формі, має бути достатньою за кількістю та тривалістю, щоб кожен міг реалізувати свої права на захист сім'ї та допомогу, розумний рівень життя та доступ до медичної допомоги.

– Допустимість (*Affordability*): витрати та збори, пов'язані зі внесками на соціальне забезпечення, мають бути економічними для всіх і не повинні ставити під загрозу реалізацію інших прав, визначених Пактом.

Пізніше, під час пандемії COVID-19, цей елемент був замінений на[10] [11].

– Рівність і недискримінація (*Equality and non-discrimination*): забезпечити на недискримінаційній основі схему соціального забезпечення, яка забезпечує мінімальний істотний рівень послуг для всіх осіб і сімей, що дозволить їм отримати принаймні необхідне медичне обслуговування, базовий притулок і житло, воду та санітарні умови, продукти харчування та основні форми навчання. Для цього знадобиться державі ухвалити спеціальні закони, що забороняють дискримінацію, і вжити заходів подолання практичних перешкод і викликів під час пошуку та отримання соціальних послуг.

– Доступність (*Accessibility*): система соціального забезпечення повинна охоплювати всіх осіб, особливо тих, хто належить до найбільш знедолених і маргіналізованих груп, без дискримінації. Послуги також мають бути фізично доступними[12].

В останній Доповіді про соціальний захист у світі у 2024–26 роках: загальний соціальний захист на користь боротьби зі зміною клімату та справедливого переходу[13] наведено п'ять головних висновків:

– соціальний захист робить важливий внесок як в адаптацію до зміни клімату, так і в пом'якшення його наслідків;

– соціальний захист сприяє боротьбі зі зміною клімату, а також є каталізатором справедливого переходу та досягнення більшої соціальної справедливості;

– з метою зміцнення систем соціального захисту та їх адаптації до нових реалій необхідні рішучі заходи політики, особливо у країнах, які є

---

[10] Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2020 session 25 July 2019–22 July 2020 // URL: https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g21/140/53/pdf/g2114053.pdf

[11] A/HRC/49/28: Report of the Secretary-General on the question of the realization in all countries of economic, social and cultural rights // URL: https://www.ohchr.org/en/documents/reports/ahrc4928-report-secretary-general-question-realization-all-countries-economic

[12] Данні Усесвітнього звіту про соціальний захист 2020-2022 років, World Social Protection Data Dashboards // URL: https://www.social-protection.org/gimi/WSPDB.action?id=19

[13] World Social Protection Report 2024–26 Universal social protection for climate action and a just transition // URL: https://www.social-protection.org/gimi/Media.action?id=10982; https://www.social-protection.org/gimi/Media.action?id=20067

найбільш вразливими до зміни клімату та в яких відзначається найнижчий рівень охоплення;

– здатність систем соціального захисту сприяти справедливому переходу обмежується прогалинами, які полягають в охопленні системою, адекватності рівня і фінансуванні соціального захисту;

– соціальна справедливість повинна братися до уваги у боротьбі зі зміною клімату та у забезпеченні справедливого переходу, а права людини мають лежати в основі цього процесу.

2. Складники права на соціальний захист у практиці Європейського суду з прав людини

Право на соціальний захист є засадничим правом людини, визнаним Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ) у його прецедентному праві. Хоча це право прямо не згадується в Європейській конвенції з прав людини, воно випливає з кількох положень і тлумачиться через ширші права, такі як право на приватне і сімейне життя, недискримінацію та право на власність.

1. Захист права власності (стаття 1 Першого протоколу до конвенції)

Складник: соціальні виплати, такі як пенсії, допомога по безробіттю та допомога по інвалідності, вважають «майном» відповідно до права власності. Держава повинна дотримувати права на ці виплати після їх надання, а будь-які зміни або скорочення повинні бути обґрунтованими і домірними.

ЄСПЛ встановив, що соціальні виплати, які не підлягають внескам (такі як допомога по інвалідності та безробіттю), захищаються статтею 1 Першого протоколу (право власності). Суд ухвалив, що держави повинні захищати права власності осіб, які отримують такі виплати, хоча їм дозволено коригувати або реформувати свої системи соціального забезпечення, якщо вони є домірними і недискримінаційними. Держави повинні забезпечити, щоб будь-яке втручання у соціальні виплати, наприклад, скорочення або затримки, було законним, слугувало суспільним інтересам і було домірним, щоб уникнути порушення права власності (*Bucheň v. the Czech Republic, 2002, § 46; Koua Poirrez v. France, 2003, § 37; WesselsBergervoet v. the Netherlands (dec.), 2000; Van den Bouwhuijsen and Schuring v. the Netherlands (dec.), 2003*).

Вона не обмежує свободу Договірних держав вирішувати, чи запроваджувати будь-яку форму системи соціального забезпечення, або обирати тип чи розмір виплат, які надаватимуться в рамках такої системи. Однак, якщо держава вирішує створити систему виплат або пенсій, вона повинна зробити це у спосіб, сумісний зі статтею 14 Конвенції.

2. Недискримінація у доступі до соціальних виплат (стаття 14)

Складник: соціальний захист повинен надаватися на недискримінаційній основі, що означає, що держава не може відмовляти окремим особам або групам у доступі до пільг на підставі таких характеристик, як стать, вік, етнічна приналежність або громадянство.

У справі *D.H. and Others v. Czech Republic (2007)*[14] Суд зазначив, що у справах, пов'язаних із соціальними виплатами, держави повинні забезпечити, щоб особи не зазнавали дискримінації за ознакою раси, статі або іншими характеристиками при доступі до систем соціального захисту.

Схеми соціального захисту повинні бути доступними для всіх громадян в рівній мірі, без надання переваги певним групам або дискримінації меншин. Хоча це справа, насамперед, пов'язане з освітою, принципи недискримінації були застосовані до справ про соціальний захист.

3. Право на повагу до приватного і сімейного життя (стаття 8)

Складник: суд тлумачить право на повагу до приватного і сімейного життя як таке, що охоплює заходи соціального захисту, зокрема, коли соціальні виплати впливають на гідність, економічну безпеку та здатність особи жити приватним життям.

У справі *Mennesson v. France (2014)*[15] Суд підкреслив важливість забезпечення поваги до сімейного та приватного життя людини, зокрема економічний добробут та доступ до соціального захисту. Це рішення має наслідки для справ про соціальний захист, пов'язаних із сімейними виплатами, такими як відпустка по догляду за дитиною та допомога на дитину.

Держави повинні забезпечити, щоб політика соціального захисту, особливо та, що стосується сімейного життя (наприклад, допомога у зв'язку з вагітністю та пологами, сімейна допомога), не втручалася у право людини на підтримку сімейних стосунків та гідне життя. Ця справа в першу чергу стосувалася сурогатного материнства та юридичного визнання дітей.

4. Право на справедливий судовий розгляд та судовий захист (стаття 6)

Складник: особи повинні мати доступ до справедливого судового розгляду для оскарження рішень щодо їхніх соціальних виплат, таких як неправомірні відмови, затримки або скорочення. Це має нагальне значення для того, щоб люди могли дієво захищати свої права.

У справі *Béláné Nagy v. Hungary (2016)*[16] Суд постановив, що доступ особи до соціальних виплат, таких як пенсії по інвалідності, повинен бути предметом справедливого судового розгляду. Держава свавільно зменшила пенсію заявниці, і Суд постановив, що відсутність належного судового

[14] https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-83256
[15] https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-145389
[16] https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-169663

розгляду порушила її права за статтею 6 (право на справедливий судовий розгляд). Держави повинні забезпечити прозорі та справедливі адміністративні та юридичні процедури для осіб, які можуть оскаржувати рішення, пов'язані з соціальним захистом, включаючи пенсії, допомогу по безробіттю та охорону здоров'я.

5. Соціальне забезпечення як засіб зменшення бідності та соціальної ізоляції

Складник: ЄСПЛ визнає роль соціального забезпечення у подоланні бідності та зменшенні соціальної ізоляції, що пов'язано з більш широким поняттям людської гідності та рівності. ЄСПЛ зазначає, що у сучасній демократичній державі багато людей повністю або частково залежать від соціального забезпечення та соціальних виплат, щоб вижити. Багато національних юридичних систем визначають, що такі особи потребують певного рівня визначеності та безпеки, і встановлюють виплату допомоги – за умови виконання умов, що дають таке право – як право на її отримання. (*Moskal v. Poland, 2009, § 39; Andrejeva v. Latvia [GC], 2009, § 77*).

6. Межа простору обдумування держави в соціальній політиці

Складник: «певний простір обдумування» *(margin of appreciation)*: Хоча ЄСПЛ визнає, що держави мають певну свободу дій (відому як «простір обдумування») в організації своїх систем соціального захисту, ця свобода дій не є безмежною. Держави повинні збалансувати бюджетні міркування із захистом прав людини.

Суд, як правило, допускає широку свободу дій, коли йдеться про загальні заходи економічної або соціальної стратегії (*Luczak v. Poland, 2007, § 48; Andrejeva v. Latvia [GC], 2009, § 83*). Завдяки безпосередньому знанню свого суспільства та його потреб національні органи влади, як правило, краще, ніж міжнародний суддя, можуть оцінити, що відповідає суспільним інтересам з соціальних чи економічних міркувань, і Суд, як правило, поважає політичний вибір законодавчого органу, якщо тільки він не є «явно необґрунтованим» (*Stec and Others v. the United Kingdom [GC], 2006, § 52; Carson and Others v. the United Kingdom, [GC], 2010, § 61*). Суд підкреслив, що системи соціального забезпечення мають по суті національний характер (*Carson and Others v. the United Kingdom, [GC], 2010, § 85; X and Others v. Ireland, 2023, §§ 97 and 9826*).

Європейський суд з прав людини сформував право на соціальний захист через різні положення, підкреслюючи потребу справедливості, недискримінації, відповідальності та доступу до правосуддя під час розподілу соціальних виплат. Практика Суду підкреслює важливість соціального захисту для підтримання людської гідності та запобігання бідності й соціальній ізоляції, водночас визнаючи, що держави мають певний простір обдумування в управлінні своїми системами соціального забезпечення.

3. Практика європейських конституційних судів у питанні, чи "соціальний захист" застрахованих осіб охоплює соціальні виплати, соціальні послуги

Аналізуючи практику європейських конституційних судів щодо соціального захисту, варто базуватися на загальному розумінні обсягу соціального захисту, а саме охорона здоров'я, допомога у зв'язку із хворобою, старістю, безробіттям, виробничим травматизмом, інвалідністю, материнством, допомога сім'ї та дітям.

Оскільки більшість європейських держав є членами Європейського Союзу, запроваджено єдиний підхід до соціального захисту: стаття 34 Хартії Основних прав ЄС[17], Постанова (ЄС) 2021/1057 Європейського Парламенту та Ради від 24 червня 2021 року про заснування Європейського соціального фонду плюс (ESF+) та скасування Регламенту (ЄС) № 1296/2013[18], Директива 2014/36/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 лютого 2014 року про умови в'їзду та перебування громадян третіх країн з метою працевлаштування як сезонних працівників[19], Директива 2014/66/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 15 травня 2014 року про умови в'їзду та проживання громадян третіх країн у рамках внутрішньокорпоративного трансферу[20], Постанова (ЄЕС) № 1408/71 Ради від 14 червня 1971 року про застосування схем соціального забезпечення до найманих осіб та їхніх сімей, які переміщуються в межах Співтовариства[21], Постанова (ЄС) № 883/2004 Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2004 року про координацію систем соціального забезпечення (текст, що стосується ЄЕЗ та Швейцарії)[22] тощо.

Загальний підхід до розуміння усього комплексу елементів соціального захисту був вироблений в рішенні від 24 лютого 1987 року у справі *Caisse régionale d'assurance maladie Rhône-Alpes v Anna Giletti, Directeur régional des affaires sanitaires et sociales de Lorraine v Domenico Giardini, Caisse régionale d'assurance maladie du Nord-Est v Feliciano Tampan and Severino Severini v Caisse primaire centrale d'assurance maladie,* в якому

---

[17] CHARTER OF FUNDAMENTAL RIGHTS OF THE EUROPEAN UNION // URL: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf

[18] Regulation (EU) 2021/1057 of the European Parliament and of the Council of 24 June 2021 establishing the European Social Fund Plus (ESF+) and repealing Regulation (EU) No 1296/2013 // URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021R1057

[19] Directive 2014/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on the conditions of entry and stay of third-country nationals for the purpose of employment as seasonal workers // URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/36/oj

[20] Directive 2014/66/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on the conditions of entry and residence of third-country nationals in the framework of an intra-corporate transfer // URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/66/oj

[21] Regulation (EEC) No 1408/71 of the Council of 14 June 1971 on the application of social security schemes to employed persons and their families moving within the Community // URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31971R1408&qid=1727158122625

[22] Regulation (EC) No 883/2004 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the coordination of social security systems (Text with relevance for the EEA and for Switzerland) // URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32004R0883&qid=1727158122625

Суд справедливості ЄС виснував, що «…стаття 4 (4) Постанови Ради № 1408/71 від 14 червня 1971 року про застосування схем соціального забезпечення до найманих осіб та їхніх сімей, які переміщуються в межах Співтовариства, повинна тлумачитися як така, що не виключає зі сфери дії цієї Постанови додаткову допомогу, яка виплачується Фондом національної солідарності (Національний фонд солідарності), що фінансується з податкових надходжень і надається одержувачам пенсій за віком, у зв'язку з втратою годувальника або по інвалідності з метою забезпечення їх мінімальними засобами до існування, за умови що відповідні особи мають захищене законом право на надання такої допомоги.

Статтю 10 Постанови № 1408/71 слід тлумачити так, що особа не може бути позбавлена можливості набути або зберегти право на пільги, пенсії та допомогу, зазначені в цьому положенні, лише на тій підставі, що вона не проживає в межах території держави-члена, в якій розташована установа, відповідальна за оплату»[23].

Ширшим та охоплюючим різні аспекти соціального захисту є рішення ***Суду справедливості ЄС*** від 29 липня 2024 року у справі *Criminal proceedings against Procura della Repubblica Tribunale di Napoli and Others*, в якому зазначено, що «… стаття 11(1)(d) Директиви Ради 2003/109/ЄС від 25 листопада 2003 року щодо статусу громадян третіх країн, які є довготерміновими резидентами, розглядається у світлі статті 34 Хартії основних прав Європейський Союз, має тлумачитися як така, що виключає законодавство держави-члена, яке обумовлює доступ громадян третіх країн, які є довготерміновими резидентами, до соціального забезпечення, соціальної допомоги чи заходів соціального захисту залежним від вимоги, яка також застосовується до громадян цієї держави-члена, а саме, проживання в цій державі-члені принаймні 10 років, останні 2 роки з яких мають бути послідовними, і визначає кримінальне покарання за будь-яку неправдиву декларацію щодо цієї умови проживання»[24]

На нашу думку, перш ніж досліджувати практику конституційних судів, доцільно звернутися до прецедентів Суду справедливості ЄС у питанні соціального захисту, зокрема щодо:

допомога у зв'язку із хворобою (тимчасовою непрацездатністю)

В рішення від 14 березня 2019 року у справі *Ministre de l'Action et des Comptes publics v Mr and Mrs Raymond Dreyer* ***Суд справедливості ЄС*** зазначив, що «… статтю 3 Постанови (ЄС) № 883/2004 Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2004 року про координацію систем соціального забезпечення слід тлумачити так, що пільги, такі як допомога за особисту незалежність та допомога у зв'язку з втратою працездатності, для цілей їх класифікації як «внесків на соціальне страхування» у значенні цього положення повинні розглядатися як надані без будь-якої індивідуальної оцінки особистих потреб одержувача, оскільки ресурси одержувача

---

[23] Judgment of the Court (Fourth Chamber) of 24 February 1987 Caisse régionale d'assurance maladie Rhône-Alpes v Anna Giletti, Directeur régional des affaires sanitaires et sociales de Lorraine v Domenico Giardini, Caisse régionale d'assurance maladie du Nord-Est v Feliciano Tampan and Severino Severini v Caisse primaire centrale d'assurance maladie // URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61985CJ0379&qid=1727165785883

[24] Judgment of the Court (Grand Chamber) of 29 July 2024 Criminal proceedings against Procura della Repubblica Tribunale di Napoli and Others // URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A62022CJ0112

беруться до уваги з єдиною метою розрахунку фактичного розміру цих пільг на основі законодавчо визначених об'єктивних критеріїв.»[25]

Конституційний Суд ***Турецької Республіки***: «... принцип правової соціальної держави, визначений статтею 2 Конституції, означає, що держава зобов'язана піклуватися про соціальні умови та добробут своїх громадян і забезпечувати мінімальний рівень життя. Обмеження терміну отримання допомоги у зв'язку із хворобою суперечить Конституції, оскільки з точки зору соціального забезпечення не існує різниці між хворобою, спричиненою умовами праці, та іншими видами хвороб»[26].

Конституційний Трибунал ***Португальської Республіки***: «... призупинення виплати пенсійних надбавок гарантує захист лише тоді, коли: очікування того, що відповідний правовий режим залишатиметься стабільним, були викликані або базувалися на поведінці органів державної влади; ці очікування є законними – тобто заснованими на вагомих підставах, які повинні бути оцінені як такі в аксіологічному конституційно-правовому рамках; і громадянин, який постраждав від ситуації, зорієнтував своє життя та зробив вибір, виходячи з тих очікувань, що існуюча правова база буде збережена. Ці умови також повинні бути доповнені процесом зважування приватних інтересів, на які несприятливо впливає зміна нормативної бази, що їх регулює, з одного боку, та суспільних інтересів, які виправдовують зміни, з іншого.

.... Не можна вважати легітимним очікуванням те, що надбавки до пенсії продовжуватимуть виплачуватися, доки це відновлення не відбудеться. Допомога у зв'язку з хворобою та безробіттям – це допомога, що складається з внесків (входить до загального режиму обов'язкового соціального страхування з внесками), мета якої – замінити дохід від праці (підсистема соціального забезпечення). Вони є конкретним втіленням як основного права на матеріальну допомогу, яке стосується працівників, коли вони хворіють або вимушено опиняються безробітними, так і конституційного права на соціальне забезпечення.

Допомога по безробіттю є різновидом компенсації за нереалізацію права на працю; і за ідеальних умов має бути загальною, без обмежень у часі, доки зберігається ситуація вимушеного безробіття, і забезпечувати гідний рівень життя.... Конституція не містить прямої згадки про матеріальну допомогу у разі непрофесійного захворювання»[27].

пенсії за віком

У рішенні від 15 березня 2018 року у справі *Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) and Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS) v José Blanco Marqués* ***Суд справедливості ЄС*** наголосив на тому, що «... національне правило, ..., згідно з яким надбавка до пенсії за повну постійну непрацездатність призупиняється протягом періоду, протягом якого бенефіціар такої пенсії отримує пенсію за вислугу років в іншій державі-члені або в Швейцарії, становить положення про зменшення виплати для цілей статті 12(2) Постанови Ради (ЄЕС) № 1408/71 від 14 червня 1971 року про застосування схем соціального забезпечення до найманих осіб, самозайнятих осіб та членів їхніх сім'ї, які переміщуються в межах Співтовариства, зі змінами та оновленнями, внесеними Постановою Ради (ЄС) № 118/97 від 2 грудня 1996 року, зі змінами, внесеними Постановою (ЄЕС) № 592/2008 Європейського Парламенту та Ради від 17 червня 2008 року.

---

[25] Judgment of the Court (Seventh Chamber) of 14 March 2019 Ministre de l'Action et des Comptes publics v Mr and Mrs Raymond Dreyer // URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62018CJ0372&qid=1727158122625

[26] TUR-2003-1-003 // URL: https://codices.coe.int/codices/results/precis/00AFE422-0DB5-4870-1C1C-08DC225DC81B

[27] POR-2014-2-009 // URL: https://codices.coe.int/codices/results/precis/94375DE2-370C-43C5-3728-08DC225DC81B

… Надбавка до пенсії в зв'язку з повною непрацездатністю, яка призначається працівнику відповідно до законодавства держави-члена, … і пенсія за вислугу років, отримана цим самим працівником у Швейцарії, повинні розглядатися як такі ж види у значенні у Постанові № 1408/71 зі змінами та оновленнями, внесеними Постановою № 118/97, зі змінами, внесеними Постановою № 592/2008»[28].

Конституційний Суд ***Турецької Республіки***: «… держава зобов'язана забезпечити кожного в системі соціального забезпечення. При функціонуванні цієї системи підвищення розміру премії на певний відсоток не суперечить Конституції. Але після стягнення внеску та виходу осіб на пенсію не відповідає Конституції вирахування суми «внеску на оплату здоров'я» з пенсії за вислугу років»[29].

Конституційний Трибунал ***Португальської Республіки***: «… право на пенсію в приватному чи державному секторі знаходиться на одному рівні з правом на заробітну плату. … Конституція визначає, що працівники мають право на матеріальну допомогу, коли вони вимушено опиняються в ситуації безробіття, а також вимагає від законодавця визначити форми матеріальної допомоги для хворих працівників, в обох випадках у контексті системи соціального забезпечення. Хоча Конституція не встановлює права на конкретний розмір матеріальної допомоги навіть у разі безробіття. Обсяг захисту, який забезпечує право працівника на матеріальну допомогу в разі безробіття чи хвороби, не означає неможливості зменшення розміру цих допомог, якщо скорочення не настільки велике, роблячи функцію соціального забезпечення – функцію заміни зароблені винагороди – нежиттєздатною. Що стосується як допомоги по безробіттю, так і допомоги у зв'язку із хворобою, новий внесок супроводжувався іншими заходами, які збільшували суму виплат, на які вимушено безробітні або хворі працівники мають право в певних конкретних ситуаціях (тепер допомога по безробіттю вища, коли обидва подружжя є безробітними та мають на утриманні дітей; розрахунок базисної винагороди, що використовується для визначення допомоги у зв'язку з хворобою, змінено для врахування загальної винагороди з початку звітного періоду до дня, коли отримувач допомоги став непрацездатним). Здатність виконувати конституційну програму захисту громадян у разі їх хвороби чи безробіття залежить від фінансових і матеріальних факторів, і завдання законодавця – зробити зміст відповідного соціального права дієвим, визначивши перелік ситуацій, у яких потрібен захист. …

Конституційний трибунал визнає існування гарантії права на прожитковий мінімум – права, яке він заснував на поєднанні принципу гідності людини та права на соціальну безпека в ситуаціях потреби, виміряна за стандартом національної мінімальної заробітної плати (SMN) або гарантованої мінімальної заробітної плати (RMG)»[30].

<u>допомога по безробіттю</u>

У рішенні від 5 березня 2020 року у справі *Pensionsversicherungsanstalt v CW* Суд справедливості ЄС постановив, що «… така допомога, як допомога по безробіттю, …, є допомогою у зв'язку з хворобою у значенні статті 3(1)(a) Постанови (ЄС) № 883/2004 Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2004 про координацію систем соціального забезпечення зі змінами, внесеними Постановою (ЄС) № 465/2012 Європейського Парламенту та Ради від 22 травня 2012 року.

---

[28] Judgment of the Court (Tenth Chamber) of 15 March 2018 Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) and Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS) v José Blanco Marqués // URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62016CJ0431&qid=1727165785883

[29] TUR-2004-1-002 // URL: https://codices.coe.int/codices/results/precis/06149B4F-8EB9-4424-1CBB-08DC225DC81B

[30] POR-2013-1-006 // URL: https://codices.coe.int/codices/results/precis/37CC0344-18E5-4D7D-33CF-08DC225DC81B

Постанову № 883/2004 зі змінами, внесеними Постановою № 465/2012, слід тлумачити як таку, що не виключає ситуації, в якій особа, яка припинила бути застрахованою за системою соціального забезпечення своєї держави-члена походження після того, як припинила бути працевлаштованою там і переїхала до іншої держави-члена, де він або вона працював і завершив більшу частину своїх періодів страхування, отримав відмову в такій допомозі, як допомога по безробіттю, …, від компетентного органу своєї держави-члена походження, оскільки ця особа підпадає під дію законодавства не держави походження, а держави-члена, де знаходиться її місце проживання.»[31]

Конституційний Суд ***Латвійської Республіки***: «… вимога до іноземних громадян або осіб без громадянства мати дозвіл на постійне проживання для того, щоб подати заяву на отримання допомоги по безробіттю, як це встановлено Законом про зайнятість, суперечить статтям 91 і 109 Конституції, оскільки це робить відсутність різниці між різними категоріями осіб, які мають посвідки на тимчасове проживання»[32].

допомога у зв'язку із виробничим травматизмом

Суд справедливості ЄС у рішенні від 30 червня 2022 року у справі *KM v Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS)* вказав, що «… статтю 4(1) Постанови Ради 79/7/ЄЕС від 19 грудня 1978 року про поступове впровадження принципу рівного ставлення до чоловіків і жінок у питаннях соціального забезпечення слід тлумачити як таку, що виключає національне законодавство, яке перешкоджає працівникам щодо соціального забезпечення отримувати комбінацію двох сумарних пенсій у зв'язку з професійною інвалідністю, якщо ці пенсії виплачуються за однією схемою соціального забезпечення, проте дозволяючи таку комбінацію, якщо ці пенсії надходять за різними схемами соціального забезпечення , якщо це законодавство ставить жінок-працівниць у особливо невигідне становище порівняно з чоловіками працівників, зокрема в тій мірі, в якій це законодавство дозволяє значно вищу частку працівників чоловічої статі, визначену на основі всіх працівників чоловічої статі, які підпадають під дію цього законодавства, порівняно з відповідною часткою працівників жіночої статі, щоб отримати вигоду від такої комбінації, і якщо це законодавство не виправдовується об'єктивними факторами, не пов'язаними з будь-якою дискримінацією за ознакою статі»[33].

допомога по інвалідності

У рішенні від 1 лютого 2017 року у справі *Secretary of State for Work and Pensions v Tolley (deceased, acting in the proceedings by her personal representative)* ***Суд справедливості ЄС*** зазначив, що «…така допомога, як компонент допомоги по догляду у зв'язку з інвалідністю, є допомогою у зв'язку з хворобою для цілей Постанови Ради (ЄЕС) № 1408/71 від 14 червня 1971 року про застосування схем соціального забезпечення до найманих осіб, самозайнятих осіб та членів їхніх сімей, які переміщуються в межах Співтовариства, зміненій та оновленій Постановою Ради (ЄС) № 118/97 від 2 грудня 1996 року, зі змінами, внесеними Постановою Ради (ЄС) № 307/1999 від 8 лютого 1999 року.

---

[31] Judgment of the Court (Eighth Chamber) of 5 March 2020 Pensionsversicherungsanstalt v CW // URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62019CJ0135&qid=1727158122625

[32] LAT-2002-1-003 // URL: https://codices.coe.int/codices/results/precis/F6381525-5BD2-4DE0-2332-08DC225DC81B

[33] Judgment of the Court (Second Chamber) of 30 June 2022 KM v Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) // URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62020CJ0625&qid=1727158122625

Статтю 13(2)(f) Постанови № 1408/71 у редакції, внесеній та оновленій Постановою № 118/97, зі змінами, внесеними Постановою № 307/1999, слід тлумачити так, що той факт, що особа набула права на пенсію за віком на підставі внесків, сплачених протягом певного періоду до системи соціального забезпечення держави-члена, не перешкоджає тому, що законодавство цієї держави-члена згодом припиняє застосовуватися до цієї особи. Саме національний суд має визначити, у світлі обставин справи, що розглядається, та положень застосовного національного законодавства, коли це законодавство припинило застосовуватися до цієї особи.

Статтю 22(1)(b) та статтю 22(2) Постанови № 1408/71 у редакції, внесеній та оновленій Постановою № 118/97, зі змінами, внесеними Постановою № 307/1999, слід тлумачити таким чином, що особа в такій ситуації, ..., зберігає право на отримання пільг, зазначених у статті 22(1)(b), після перенесення свого місця проживання до держави-члена, відмінної від компетентної держави, за умови, що вона отримала дозвіл для цієї мети.»[34]

Конституційний суд ***Італійської Республіки***: «... допомога по інвалідності (*assegno di invalidità*) є суб'єктивним правом, і той факт, що вона залежить від наявності у заявників дозволу на проживання, який вимагатиме від них перебування в Італії протягом п'яти років, дискримінує іноземних громадян і, отже, є порушенням статті 14 ЄКПЛ та статтею 1 Протоколу 1 ЄКПЛ у тлумаченні Європейського суду з прав людини. Порушення статті 14 ЄКПЛ автоматично тягне за собою порушення частини першої статті 117 Конституції , яка, враховуючи принципи, підтверджені Судом у Рішеннях № 107/2009 348 і 349 від 2007 року вимагає законодавства для дотримання міжнародних зобов'язань»[35].

Конституційний Суд ***Італійської Республіки***: «...положення, згідно з яким надання громадянам держав, які не входять до ЄС, пенсії по інвалідності для глухих людей і допомоги на зв'язок (*indennità di comunicazione*) залежить від того, чи вони мають дозвіл на проживання, а отже, легально проживають в Італії щонайменше п'ять років, що суперечить статті 3 Конституції , і тому має бути визнано неконституційним»[36].

Палата Лордів ***Сполучене Королівства Великої Британії та Північної Ірландії***: «... Право на допомогу у зв'язку із хворобою стосувалося статті 1 Протоколу 1 ЄКПЛ. Бездомність була особистою характеристикою, навіть якщо вона виникла через свідомий вибір з боку бездомної особи. Тому це було в межах «іншого статусу», захищеного статтею 14 ЄКПЛ . Проте обмеження на доступність допомоги по інвалідності для свідомо бездомних служило законній меті, і його вплив був пропорційним»[37].

Конституційний Суд ***Угорщини***: «... якщо законодавець виключає з права на допомогу по інвалідності осіб із стійкими порушеннями мовлення, зокрема з порушенням слуху, які не можуть жити самостійно або які потребують постійної сторонньої допомоги, то це є свавільним, дискримінаційним та неконституційним»[38].

<u>допомога по вагітності і пологам</u>

---

[34] Judgment of the Court (First Chamber) of 1 February 2017 Secretary of State for Work and Pensions v Tolley (deceased, acting in the proceedings by her personal representative) // URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62015CJ0430&qid=1727158122625

[35] ITA-2010-2-001 // URL: https://codices.coe.int/codices/results/precis/10FC830B-F211-4F16-2F78-08DC225DC81B

[36] ITA-2015-3-003 // URL: https://codices.coe.int/codices/results/precis/3168B761-B6DE-4E55-3435-08DC225DC81B

[37] GBR-2008-3-006 // URL: https://codices.coe.int/codices/results/precis/4D381504-2E0E-4499-297B-08DC225DC81B

[38] HUN-2023-3-001 // URL: https://codices.coe.int/codices/results/precis/7E9197FF-7862-45B5-8FB3-08DC49B48AA4

Суд справедливості ЄС у рішенні від 2 вересня 2021 року у справі *O.D. and Others v Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS)* постановив, що «… стаття 12(1)(e) Директиви 2011/98/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 грудня 2011 року про єдину процедуру подання заявки на єдиний дозвіл для громадян третіх країн на проживання та роботу на території держави-члена та щодо спільного переліку прав для працівників третіх країн, які законно проживають у державі-члені, слід тлумачити як такі, що виключають національне законодавство, яке позбавляє громадян третіх країн, зазначених у статті 3(1)(b) і (c) цієї Директиви права на допомогу при народженні дитини та допомогу по вагітності та пологах, визначену цим законодавством»[39].

Конституційний суд ***Італійської Республіки***: «… норма про відсутність виплати допомоги по вагітності та пологах у випадках, коли працівниця була звільнена «на законних підставах» під час обов'язкової відсутності на роботі до пологів, не відповідає забезпеченню захисту материнства, визначеному Конституцією. Крім того, відсутність будь-якої допомоги по вагітності та пологах є невиправданим упередженням, яке суперечить принципу розумності»[40].

Конституційний Суд ***Республіки Молдова***: «… диференціація у виплаті допомоги по вагітності та пологах Національним агентством соціального захисту жінкам, які не працювали протягом дев'яти місяців перед відпусткою у зв'язку з вагітністю та пологами, і жінкам, які були частково зайняті протягом цього періоду, порушує конституційні положення про справедливість, право на соціальну допомогу та захист сім'ї»[41].

Конституційний Суд ***Литовської Республіки***: «… конституційна гарантія надання оплачуваної відпустки до та після пологів працюючим матерям породжує обов'язок законодавця встановити правове регулювання, за яким оплата такої відпустки пов'язувалася б із винагородою, яку отримувала працююча жінка до відпустки, та розміром допомоги, виплачені під час цієї відпустки, відповідали б середній винагороді, яку отримувала працююча жінка протягом розумного періоду часу перед відпусткою»[42].

<u>допомога сім'ї та дітям (сімейні допомоги)</u>

У рішенні від 4 вересня 2019 року у справі *GP v Bundesagentur für Arbeit, Familienkasse Baden-Württemberg West* ***Суд справедливості ЄС*** зазначив, що «…щодо перерахунку грошової допомоги на дитину для визначення розміру будь-якої диференційованої надбавки згідно зі статтею 68(2) Постанови (ЄС) № 883/2004 Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2004 року про координацію соціальних системи зі змінами, внесеними Постановою (ЄС) № 988/2009 Європейського Парламенту та Ради від 16 вересня 2009 р., застосування та тлумачення статті 90 Постанови (ЄС) № 987/2009 Європейського Парламенту та Ради Рада від 16 вересня 2009 року, що встановлює процедуру імплементації Постанови № 883/2004 та Рішення № Н3 Адміністративної комісії з координації систем соціального забезпечення від 15 жовтня 2009 року щодо дати, яку слід брати до уваги для визначення ставок перерахунку,

---

[39] Judgment of the Court (Grand Chamber) of 2 September 2021 O.D. and Others v Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS) // URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62020CJ0350&qid=1727158122625

[40] ITA-2001-3-008 // URL: https://codices.coe.int/codices/results/precis/23C1FCD1-57C2-4A37-1C33-08DC225DC81B

[41] MDA-2017-1-001 // URL: https://codices.coe.int/codices/results/precis/7C8F3E34-29BC-4439-3A21-08DC225DC81B

[42] LTU-2016-1-003 // URL: https://codices.coe.int/codices/results/precis/A1A755FD-6F3B-461A-3932-08DC225DC81B

згаданих у статті 90 Постанови № 987/2009, не впливає той факт, що ця допомога виплачується швейцарською установою у швейцарських франках.

Пункт 2 Рішення № Н3 від 15 жовтня 2009 року слід тлумачити як такий, що в ситуації, подібній до тієї, що розглядається в провадженні, поняття «день, коли установа виконує операцію» стосується дня, коли компетентна установа держави працевлаштування здійснює виплату відповідної сімейної допомоги»[43].

Конституційний Трибунал ***Португальської Республіки***: «... щоб задовольнити фундаментальне право на соціальний захист неповнолітніх у випадках, коли батьківський обов'язок забезпечувати їх існування не виконується, необхідно запровадити відповідний механізм. Обов'язок сплачувати аліменти втілюється в регулярних грошових виплатах, призначених для покриття витрат неповнолітніх; тому своєчасне надання таких платежів має вирішальне значення. Право неповнолітніх на соціальне забезпечення реалізується лише в тому випадку, якщо призначені їм соціальні виплати покривають, наскільки це можливо, весь період, протягом якого батьки нехтували своїм обов'язком щодо забезпечення своїх дітей»[44].

Конституційний Суд ***Італійської Республіки***: «... той факт, що у випадку з неповнолітніми особами, які не є громадянами держави-члена ЄС, призначення так званої допомоги «*di frequenza*» для неповнолітніх з обмеженими можливостями вимагає, щоб заявники мали дозвіл на проживання, який може бути виданий лише після того, як неповнолітній постійно проживав протягом п'яти років, призводить до дискримінації неповнолітніх іноземних громадян. Ця умова порушує статтю 14 ЄКПЛ , як її тлумачить Європейський суд з прав людини. Порушення статті 14 ЄКПЛ автоматично тягне за собою порушення частини першої статті 117 Конституції, яка, згідно з тлумаченням Конституційного Суду в Рішеннях №№ 348 і 349 від 2007 року вимагає законодавства для дотримання міжнародних зобов'язань. Менш сприятливе поводження з такими неповнолітніми також тягне за собою порушення статті 3 Конституції (рівне поводження), статті 32 Конституції (право на здоров'я), статті 33 Конституції (право на освіту) та статті 38 Конституції (право на допомогу)»[45].

Конституційний Суд ***Латвійської Республіки***: «... латвійське законодавство визначає, що допомога на дитину-інваліда виплачується особі, яка доглядає за дитиною, якщо ця особа не працює. Це було визнано непропорційним легітимній меті, а саме забезпеченню повноцінного догляду за дитиною-інвалідом у сімейному оточенні. Обмеження щодо отримання допомоги, залежно від зайнятості одержувача, може мати значний вплив на добробут сім'ї. Можливо, держава прагне забезпечити догляд за дитиною-інвалідом у сімейному оточенні, але таке обмеження може фактично зачіпати інтереси самої дитини-інваліда та догляду за нею, а також інших членів сім'ї, зокрема , інших дітей»[46].

Конституційний Суд ***Королівства Бельгія***: «... якщо законодавче положення про гарантовану сімейну допомогу було визнано несумісним зі статтями 10 і 11 Конституції в тій мірі, в якій воно застосовується до одержувача, який має на утриманні дитину бельгійського громадянства, воно також повинно вважатися несумісним зі статтями 10 і 11 Конституції. Конституції, у поєднанні зі статтями 18 і 20

---

[43] Judgment of the Court (Eighth Chamber) of 4 September 2019 GP v Bundesagentur für Arbeit, Familienkasse Baden-Württemberg West // URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62018CJ0473&qid=1727158122625

[44] Identification: POR-2011-1-002, 54/11, 01.02.2011; ACÓRDÃO N.º 54/2011, Processo n.º 707/10, 2.ª Secção, Relator: Conselheiro João Cura Mariano // URL: https://codices.coe.int/codices/results/precis/21553590-EEAA-4876-2A8F-08DC225DC81B

[45] ITA-2011-3-001 // URL: https://codices.coe.int/codices/results/precis/18DDD950-F937-4CCB-3064-08DC225DC81B

[46] LAT-2007-3-001 // URL: https://codices.coe.int/codices/results/precis/1A8F7CA1-8AC8-48E1-2C4C-08DC225DC81B

Договору про функціонування Європейського Союзу, у тій мірі, в якій це стосується одержувача, який має на утриманні дитину, яка має громадянство ЄС.

Згідно з бельгійською схемою соціального забезпечення, «сімейна допомога» надається у формі «сімейної допомоги» (щомісячна сума на дитину до 18 років або до закінчення навчання дитини), «допомоги при народженні дитини» (єдиний внесок при народженні) або допомогу при усиновленні. Схема фінансується за рахунок внесків, які сплачують роботодавці, наймані особи та самозайняті особи. На додаток до «обов'язкової» схеми сімейних виплат (обов'язкові внески, які сплачують роботодавці, наймані особи та самозайняті особи) існує схема «гарантованої сімейної допомоги» для осіб, які не сплачують внески до обов'язкової схеми (безробітні, пенсіонери, інваліди тощо)»[47].

соціальні послуги

Суд справедливості ЄС у рішенні від 24 квітня 2012 року у справі *Servet Kamberaj v Istituto per l'Edilizia Sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) and Others* постановив, що «...статтю 11(1)(d) Постанови Ради 2003/109/ЄС від 25 листопада 2003 року щодо статусу громадян третіх країн, які є довготерміновими резидентами, слід тлумачити як таку, що перешкоджає національному або регіональному закону, такому як той, що розглядається у провадженні, яка визначає, стосовно надання пільги на житло, інший режим для громадян третіх країн, які мають статус довготермінових резидентів, наданий відповідно до положень цієї Постанови, порівняно з тим, який надається громадянам, які проживають у тій самій провінції чи регіоні, коли виділяються кошти на допомогу, якщо така допомога підпадає під одну з трьох категорій, зазначених у цьому положенні, а, отже, стаття 11(4) цієї Постанови не застосовується»[48].

Конституційний Суд ***Республіки Молдова***: «... право на соціальне страхування обмежується правом на соціальний захист і визначає виплату компенсацій, допомоги, пенсій та інших виплат особам, застрахованим від ризиків, пов'язаних з втратою працездатності»[49].

Конституційний Суд ***Італійської Республіки***: «... законодавча влада може законно обмежити кількість осіб, які отримують соціальні виплати, у зв'язку з обмеженням ресурсів, виділених на їх фінансування, за умови, що це відповідає європейським зобов'язанням. Ці зобов'язання включають забезпечення рівного ставлення до італійських та європейських громадян, а також до громадян третіх країн, які проживають довгостроково, на додаток до дотримання принципу розумності. Це відбувається за умови, що розрізнення не призводить до виключення негромадян із користування основними правами щодо «первинних потреб» особи, які не підлягають відкладенню та не відрізняються від тих, які надаються громадянам»[50].

Конституційний Суд ***Литовської Республіки***: «... конституційні положення, які гарантують громадянам право на соціальне забезпечення, зобов'язують державу встановлювати достатні заходи для реалізації та захисту цього права. Своєю працею застраховані працівники створюють матеріальні передумови для соціального

---

[47] BEL-2010-1-005 // URL: https://codices.coe.int/codices/results/precis/51D227D2-009E-4D63-2ECA-08DC225DC81B

[48] Judgment of the Court (Grand Chamber), 24 April 2012 Servet Kamberaj v Istituto per l'Edilizia Sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) and Others // URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62010CJ0571&qid=1727165785883

[49] MDA-2005-3-006 // URL: https://codices.coe.int/codices/results/precis/8DC57378-CEFC-4BAD-24F2-08DC225DC81B

[50] ITA-2024-1-003 // URL: https://codices.coe.int/codices/results/precis/8CE9AB3E-745E-406A-B14D-08DC740BEC6E

страхування. Основну частину бюджету Фонду соціального страхування складають відрахування з нарахованої винагороди за працю. З іншого боку, метою соціального страхування є забезпечення цих осіб фінансами та послугами, необхідними для життя, якщо з причин, визначених законом, вони не можуть прожити за рахунок своїх доходів або мають додаткові витрати. Тому встановлена правовими нормами система соціального страхування має сенс лише тоді, коли вона забезпечує ефективну реалізацію конституційного права на соціальне забезпечення за вищезазначених умов. Для реалізації права обов'язково застрахованої особи не допускається тлумачення стажу державного соціального страхування та стажу державного соціального пенсійного страхування особи на підставі того, чи виконав роботодавець чи установи соціального страхування їх обов'язки належним чином чи ні. У разі такого тлумачення стажу державного соціального пенсійного страхування застрахованої особи заперечувалася б суть визначеного Конституцією права на соціальне забезпечення»[51].

Конституційний Суд ***Грузії***: «... кожна держава має докладати максимум зусиль для забезпечення соціальних прав свого населення. Держава зобов'язана захищати соціальні права своїх громадян навіть тоді, коли певна послуга (наприклад, постачання електроенергії) здійснюється приватними компаніями»[52].

Верховний Суд ***Королівства Нідерланди***: «... особи, які законно проживають у Нідерландах, за певних обставин можуть бути позбавлені права отримувати допомогу, якщо вони проживають у своєму житлі з особою, яка не проживає на законних підставах. Це не є незаконним чи дискримінаційним»[53].

Верховний Суд ***Естонської Республіки***: «... право на соціальну допомогу в разі потреби, визначене частиною другою статті 28 Конституції, є основним соціальним правом, що випливає з принципів держави, заснованої на соціальній справедливості та людській гідності, про які йдеться у статті 10 Конституції . Законодавець вирішує, в якому розмірі держава надаватиме допомогу малозабезпеченим. Незважаючи на це, Суд зобов'язаний втрутитися, якщо допомога є нижчою за мінімальний рівень. Держава, створивши системи соціального забезпечення та забезпечивши соціальну допомогу, повинна також забезпечити дотримання основного права на рівність, вираженого в статті 12.1 Конституції. Нерівне ставлення не може бути виправдане труднощами просто адміністративного та технічного характеру»[54].

Федеральний Конституційний Суд ***Німеччини***: «... законодавцю не заборонено згодом вилучати окремі позиції із загальноприпустимого статистичного розрахунку пільг, щоб забезпечити існування одержувачів, як у моделі кошика для покупок. Проте стандартні виплати для забезпечення існування одержувачів повинні або розраховуватися в цілому таким чином, щоб недофінансування можна було компенсувати всередині країни або заощадженнями на певні витрати, або вони повинні покриватися додатковими правами на виплати»[55].

Федеральний Конституційний Суд ***Німеччини***: «... припинення державної соціальної допомоги для біженців у розумінні Женевської конвенції не є порушенням Основного закону, якщо одержувач державної соціальної допомоги

---

[51] LTU-1997-1-003 // URL: https://codices.coe.int/codices/results/precis/7B30BD8D-7FC1-420A-1D0C-08DC225DC81B

[52] GEO-2002-3-003 // URL: https://codices.coe.int/codices/results/precis/394F6696-E612-4D70-257A-08DC225DC81B

[53] NED-2013-3-008 // URL: https://codices.coe.int/codices/results/precis/98050A02-2FA0-4553-34E1-08DC225DC81B

[54] EST-2004-1-006 // URL: https://codices.coe.int/codices/results/precis/0B5FAC14-E958-49F0-3A54-08DC225DC81B

[55] GER-2014-2-024 // URL: https://codices.coe.int/codices/results/precis/56A8AECF-3545-41E5-344E-08DC225DC81B

залишає федеральну землю , в якій було надано дозвіл на проживання, і переїжджає до іншої федеральної землі»[56].

Конституційний Суд ***Республіки Північної Македонії***: «... ідентифікація тих, хто має право на соціальну фінансову допомогу, суми, що мають бути виплачені, і рамки, згідно з якими це має бути зроблено, є важливими елементами права на соціальну допомогу. Тільки парламент може дати таке визначення; це не можна зробити актом уряду»[57].

Конституційний Суд ***Чеської Республіки***: «... особи, які перебувають у несприятливому соціальному становищі, не мають права на надання соціальних послуг, які точно відповідають їхнім бажанням і запитам за місцем, строками, якістю чи бажаними характеристиками цих послуг. Незважаючи на це, держава зобов'язана забезпечити доступність відповідних соціальних послуг для тих, хто їх потребує, відповідність цих послуг певним критеріям якості та можливість людям у несприятливій соціальній ситуації вести гідне життя. Концепція людської гідності визначає позитивне зобов'язання з боку уряду забезпечити, щоб ці особи могли жити в середовищі, яке відповідає їхньому здоров'ю і соціальним потребам. Суд може відмовити в отриманні доказів, запропонованих однією зі сторін, але лише з трьох підстав: a) докази не мають жодного відношення до предмета провадження b) докази не викликають довіри; вони не є надійними або є не здатними довести стверджуваний факт, c) факт, який мають перевірити або спростувати докази, вже доведено або спростовано з необхідним ступенем достовірності. Суд також повинен належним чином обґрунтувати своє рішення. Недотримання цих вимог призводить до помилки оцінки доказів і, як наслідок, до порушення права на справедливий суд. Суд припуститься помилки, не дослідивши доказів, якщо, з одного боку, він наголошує, що доступність соціальних послуг має бути реальною, а не просто ілюзорною, але, з іншого боку, відмовляється взяти докази, які могли б довести, що відсутність соціальних послуг послуги з догляду потребуючому є просто ілюзорною»[58].

Конституційний Суд ***Литовської Республіки***: «... держава зобов'язана створити систему соціального забезпечення, яка забезпечує умови життя, що відповідають гідності людини. Конституційний імператив поваги та захисту людської гідності та соціальна орієнтація держави разом підкреслюють пріоритет держави щодо підтримки соціального житла для людей, чий дохід чи майно недостатні для забезпечення їхніх базових потреб»[59].

Конституційний Трибунал ***Республіки Польща***: «... деякі положення Закону про соціальну допомогу порушують принципи рівності та соціальної справедливості, оскільки вони унеможливлюють право на соціальні виплати для певних осіб, які здійснюють господарську діяльність, і осіб, які їм допомагають, тоді як інші особи, які не займаються економічною діяльністю мають право на такі пільги»[60].

Конституційний Трибунал ***Португальської Республіки***: «... право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника є незалежним і відокремленим від будь-якого права на допомогу на утримання, яке поширюється на самих членів сім'ї або на майно померлого партнера. Це означає, що надання права на пенсію у зв'язку з втратою

---

[56] GER-1997-2-008 // URL: https://codices.coe.int/codices/results/precis/0AB56A95-B1F1-45DC-1D26-08DC225DC81B

[57] МКД-2007-1-001 // URL: https://codices.coe.int/codices/results/precis/5EEED3F7-E4B0-4082-2C37-08DC225DC81B

[58] CZE-2021-3-008 // URL: https://codices.coe.int/codices/results/precis/DEB11751-5CE8-48FC-3F4F-08DC225DC81B

[59] LTU-2015-2-006 // URL: https://codices.coe.int/codices/results/precis/CD753359-6B0C-486F-3361-08DC225DC81B

[60] POL-2002-1-006 // URL: https://codices.coe.int/codices/results/precis/CD7D0631-EF0E-4842-24A1-08DC225DC81B

годувальника є наслідком права на соціальне забезпечення (як зазначено у статті 63), а не відповідає будь-якому визнанню потреби сім'ї в захисті (на основі статті 67 Конституції). Згідно з переважаючим тлумаченням відповідних положень, для того, щоб претендувати на пенсію у зв'язку з втратою годувальника, яка виплачується державним органом, до якого померлий партнер сплачував внески протягом своєї професійної діяльності, партнер, який пережив, повинен довести не тільки те, що він або вона сплачували внески. дійсно мешкали з померлим партнером і що він або вона перебувають у стані потреби, але також, якщо провадження порушується проти майна померлої особи, що він або вона не може отримати допомогу на утримання від своєї сім'ї. Іншими словами, щоб мати право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника, партнер, який пережив годувальника, повинен довести, що він або вона перебувають у стані абсолютної бідності. Суд вважає захід, про який йдеться, явно невідповідним або надмірним»[61].

Заступник керівника Правового департаменту –
керівник Управління порівняльно-правового аналізу Оксана ЖИТНИК

Виконавці:
заступник керівника Правового департаменту –
керівник Управління порівняльно-правового аналізу Оксана ЖИТНИК

заступник керівника Управління порівняльно-правового
аналізу – завідувач відділу порівняльних досліджень Наталія ДЕНИСЕНКО

[61] POR-2004-1-005 // URL: https://codices.coe.int/codices/results/precis/3D3D41B2-AF85-4E9D-2732-08DC225DC81B